

“Тасдиқ мекунам:”

Ректори Донишгоҳи давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи С. Айни,
д.и.т., профессор Ибодуллозода А. И.

” *Ибодуллозода* 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Амирбекова Икlima Чаборовна дар мавзӯи «Таълимоти машшоияи шарқӣ дар бораи зан», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа. Душанбе, 2023. – 151 саҳ.

Диссертатсияи Амирбекова Икlima Чаборовна дар мавзӯи «Таълимоти машшоияи шарқӣ дар бораи зан», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа пешниҳод гардидааст, ба таҳқиқи яке аз масъалаҳои муҳиму актуалӣ бахшида шуда, дорони аҳамияти назариявӣ, методологӣ ва навгонии илмӣ мебошад.

Мубрамияти мавзун таҳқиқшаванда дар он зоҳир мегардад, ки диссертант таълимоти машшоиеи шарқӣ оиди зан дар асоси осори худи мутафаккири ин мактаб ва ҳамчунин Арастуву муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ мавриди омӯзиши илмӣ-фалсафӣ қарор дода аст. Дар рисола дар баробари таҳқиқи ин масъала ва мақулаҳои ба онҳо алоқаманд низ баррасӣ гардидаанд.

Дар фалсафа ва умуман, афкори ҷамъиятии аҳди бостон ва асримиёнагии тоҷик, мисли ҳамаи мафкураҳои дигари бостониву асримиёнагии фалсафӣ, як навъ тасаввуроти мардсолорӣ (андросентрӣ) ва зансентезӣ ҳукмрон буданд, ки тибқи онҳо мард нисбат ба зан аз лиҳози ақлу шуур, қувва ва қобилиятҳои ақлию маърифатӣ бартарӣ дошта, занҳо бояд зери фармону назорати мард бошанд. Ин гуна тасаввурот ҳамчун усули бунёдӣ асоси назарияҳои гендерии бештари намояндагони мактаби фалсафии

машшоияи шарқӣ ва умуман фалсафаи асримиёнагии тоҷикро ташкил меодаанд. Анъанаи фалсафаи асримиёнагии тоҷик ҳеҷ гоҳ натавонистааст аз дуализм ва тазоди миёни эҳсосоти зан ва ақлонияти мард – ду мабдаи мустазоди маърифатӣ озод шавад. Ин дуализмро паси сар накардани фалсафаи асримиёнагии тоҷик дар пайдоиши фаҳмишҳо ва низомҳои фарҳангиву фалсафии минбаъдаи тарғибкунандаи нобаробарии марду зан таъсири шадиде расонидааст. Тибқи назарияе, ки дар матни фалсафаи асримиёнагии тоҷик тарҳрезӣ шудааст, тафовути табиии марду зан бевосита тамоми тафовутҳои дигари онҳо: вучудӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, молиявӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва ғайраро муайян мекунад.

Ба таври мушаххас баён медорем, ки Иқлима Ҷаборова барои таҳқиқи илмӣ рисолаи диссертсионӣ якҷанд масъалаҳои муҳимро ба миён гузоштааст. Аз ҷумла:

- Тоҷикистон давлати демократӣ буда, низоми сиёсии он бо принсипи дунявият асос ёфтааст. Вале бо вучуди ин, дар бисёр маврид ҷомеаи муосири тоҷик таҳти таъсири меъёру муқаррароти динӣ-одатӣ қарор мегирад. Ба андешаи аксарияти муҳаққиқони афкори динӣ-фалсафии асримиёнагии тоҷик маҳз волюияти меъёрҳои шариати исломӣ ва, дар маҷмӯъ, таълимоти Қуръон ва Суннат, ки манбаъҳои асосии тафаккури фалсафӣ-ирфонӣ ба шумор мераванд, тасаввуроти гендерӣ дар фарҳанги миллии тоҷик хусусияти мардсолорӣ ва занситезӣ ба худ касб намудааст.

- Дар осори Арасту, ки мабдаи асосии мактаби фалсафии машшоияи шарқӣ (Фаробӣ, Ибни Сино, Насируддини Тӯсӣ ва ғ.) мебошад, зан ҳамчун мавҷуди дувумдараҷа ва «модда», ҳамчун мавод барои «шакл» - мабдаи мардона, ки бояд моддаи касифро чун бахшад, муаррифӣ шудааст.

- Таҳлили муқоисавии таълимоти динӣ-фалсафии даврони қадиму асримиёнагӣ оид ба мақому нақши иҷтимоии зан, дар муайян намудани омилҳои идеологию фарҳангии таъсиргузор ба мақом ва нақши зан дар ҷомеаҳои даврони қадиму асримиёнагӣ мусоидат карда, дар ошкору

бартараф кардани тасаввуроти ифротӣ ва аз ҳақиқат дури гузашта, инчунин, дар шинохти дурусту одилонаи мақому нақши занону духтарон дар ҷомеа ва эътирофи ҳуқуку озодихои онҳо хеле муҳим мебошад.

- Таҳлили муқоисавии мақому нақши иҷтимоӣ ва ҳуқуку озодихои зан дар афкори динӣ-фалсафии даврони қадим ва асримиёнагӣ барои дуруст муайян кардани омилҳои иҷтимоӣ ва сарчашмаҳои ғоявие, ки дар даврони қадиму асримиёнагӣ боиси маҳдуд ва танг шудани мақоми иҷтимоӣ ва доираи ҳуқуку озодихои зан гардидаанд, дар бартараф ё пешгирӣ кардани таъсири манфии чунин омилҳо ба мақоми иҷтимоӣ ва ҳуқуку озодихои зан, ҳамзамон, барои рушду вусъат пайдо кардани доираи ширкату фаъолияти занону духтарон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа ва беҳбуд бахшидан ба вазъи иҷтимоию ҳуқуқии занон мусоидат мекунад.

Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқоти рисолаи диссертационӣ аз таҳлилу баррасии масоили иҷтимоии зан дар афкори мутафаккирони машшоияи шарқӣ иборат аст. Диссертант барои ноил гаштан ба чунин ҳадаф ҳалли масъалаҳои зеринро ба миён мегузорад: **таъйини** сарчашмаҳои ғоявии таълимоти машшоияи шарқӣ дар бораи зан; **тавсифи** зан ва мақоми иҷтимоии ӯ дар осори хаттии дини зардуштӣ; **шиносӣ** бо таълимоти Афлотун ва Арасту оид ба ҷойгоҳ ва нақши зан дар ҷомеа; **таҳлили** андешаҳои намояндагони мактаби фалсафии машшоияи шарқӣ (Фаробӣ, Ибни Сино ва Насируддини Тӯсӣ) дар бораи зан ва мақому нақши ӯ дар ҷомеа.

Навгони илмӣ. Дар бораи навгониҳои илмӣ диссертатсия метавон гуфт, ки дар он масъалаи зан дар афкору андешаҳои мутафаккирони машшоияи шарқӣ бори аввал дар фалсафаи ватанӣ ҳамчун объекти алоҳидаи таҳқиқ ё мавзӯи таҳқиқоти махсуси илмӣ, баррасӣ гардида, мавриди таҳлилу илмӣ ҳамаҷониба қарор дода шудааст.

Аз навгониҳои таҳқиқот, ки диссертант пешниҳод кардааст махсусан нуктаҳои зерин диққат ҷалбкунандаанд:

- собити оне, ки дидгоҳҳои мусбату манфӣ ва таълимоти мардсолориву зансигезӣ танҳо хоси мардуми мусулмон ва ислом набуда, балки падидаи умумифарҳангии мебошад, ки решаҳои хеле қадимаи фарҳангӣ дошта, дар мафкураи ҷамъиятии ҳамаи халқу миллатҳо ва дину оинҳои башарӣ, чи дар даврони қадим ва чи дар асрҳои миёна, ҳукмфармо будааст;

- бори аввал аз тариқи таҳлили муқоисавии таълимоти динҳо ва андешаҳои намоёндагони мактабҳои гуногуни динӣ-фалсафӣ оид ба зан, кӯшиш карда шудааст, ки омилҳои аслий ва воқеии маҳдудкунандаи мақом ва нақши иҷтимоии занон дар даврони бостон ва асримиёнагӣ ба таври дақиқ ва асоснок нишон дода шавад;

- муайян карда шуд, ки таълимоти дини ислом ба таълимоти мутафаккирони машшоияи шарқӣ оид ба мақоми иҷтимоии зан таъсир расонидааст;

- муайян карда шуд, ки намоёндагони машҳури мактаби машшоияи шарқӣ Форобӣ, Ибни Сино ва Насриддини Тӯсӣ дар рисолаҳои ахлоқӣ ва умуман ҳикмати амалии худ ба равобити миёни зану мард ва фарзандон тавачҷуҳ намуда, андеша ва нуқтаи назари худро оид ба ҷомеа ва хонаводаи намунавӣ хеле равшан баён кардаанд. Аз мазмуни андешаҳои онҳо дар бораи ҷомеа ва хонаводаи намунавӣ маълум мегардад, ки таълимоти ахлоқӣ ва умуман, ҳикмати амалии онҳо қисман аз таълимоти исломӣ ва қисман аз таълимоти Арасту маншаъ гирифтаанд;

Нуқтаҳои асосие, ки ба ҳимоя бароварда шудааст, нуқтаҳои 1, 3, 5 ва 6 нақши асосӣ мебозанд, зеро дар он диссертант мазмун ва моҳияти диссертатсияро нишон дода тавонистааст. Мазмуни ин нуқтаҳо чунин масъалаҳоро дар бар мегирад, ки дар онҳо мақоми иҷтимоии зан а замони қадим то имрӯз, ҷойгоҳи зан дар ҷомеаи тоисломи тоҷик, махсусан дар давраи мавҷудияти дини зардуштӣ, ҷанбаҳои мусбӣ ва манфии зан дар давраи асримиёнагӣ, таҳлилу муқоисаи таълимоти машшоияи шарқӣ бо мутафаккирони муосирро дар бар мегирад, ки яке тавассути осори худ,

дигаре тавассути таълимоташон, сеюм - тавассути таъсири бевосита дар ташаққули ғояҳои иҷтимоӣ-фалсафӣ ва ғайра. Занон дар баробари нақши калидӣ доштан дар пешрафти ҷомеа боз идомати бақои башариятро ба уҳдадоранд. Ҳамин аст, ки уҳдадорҳои асосии муносири зан аз уҳдадорҳои таърихии ӯ кам тафовут дорад. Дар ҳоле ки дидгоҳҳои имрӯзӣ дар мавриди мақому манзалати зан дар ҷомеа аз дидгоҳҳои гузашта тафовути куллӣ дорад.

Ҳамчунин, дар диссертатсия таъсири бевосита дар ташаққули ғояи зансолорӣ дар афкори машиниён аз китобҳои динӣ, махсусан Куръон низ нишон дода шудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқи диссертатсия дар он зоҳир мешавад, ки натиҷаҳои таҳқиқоти анҷомёфта аз арзиши муайяни илмӣ ва амалӣ бархӯрдор буда, барои таҳсили маълумоти конёқунанда дар бораи ҷойгоҳ ва нақшҳои иҷтимоии занон дар гузашта ва имрӯз, шинохти дақиқи омилҳои ғоявӣ иҷтимоии маҳдудқунандаи ҷойгоҳ ва ҳуқуқи озодиҳои занон дар даврони бостон ва асримиёнагӣ, зимнан дарки моҳияти прогрессивона ва башардӯстонаи таълимоти исломӣ дар бораи мақом ва нақши калидии занон дар тавлиду тарбия ва парвариши насли инсонӣ мусоидат мекунад.

Саҳми шахсии унвонҷӯро нуктаҳои зерин ташкил менамоянд:

- Пеш аз ҳама саҳми шахсии диссертант дар он аст, ки бо ҳуди сарчашмаҳо қор кардааст, асарҳои мутафаккирони машшоияро дар асл, на танҳо дар шарҳу баёни онҳо омӯхтааст; ба зами ин, муаллиф нақши иҷтимоии занро дар фалсафии машшоияи шаркӣ ба таври мушаххас баррасӣ ва таҳлил карда аст;

- Ба диссертант муяссар шудааст, ки миқдори бузурги таҳқиқот оид ба ин мавзӯро ҷамъоварӣ, тақсимбандӣ ва классификатсия намояд, ки барои қори илмӣ сазовори таҳсин аст.

- Дар илми фалсафа ва таърихи илми ватанӣ аввалин бор проблемаи иҷтимоии зан аз диди фалсафӣ мавриди таҳлил ва омӯзиш қарор дода шудааст;

- Хулосаҳои илмии диссертант дар охири бобҳо хеле мушаххасанд, маълум мешавад, ки ӯ бо адабиёти илмиву фалсафӣ ошноии комил дорад.

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 151 саҳифаро дар бар мегирад.

Боби якуми диссертатсия «**Заминаҳои ғоявӣ ва иҷтимоии таълимоти машшоияи шарқӣ дар бораи зан**» номгузори шуда, дар он сатҳи омӯзиши масъалаи мазкур аз ҷониби муҳаққикони ватанию хориҷӣ нишон дода шудааст, ки аз се зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби якум «**Мақом ва ҷойгоҳи зан дар афкори динӣ-фалсафии Эрони бостон**» ном дошта, дар он қайд карда шудааст, ки таҳқиқи ин масъала барои дарки омилҳо ва сабабҳои воқеии вазъи саҳти ҳуқуқию иҷтимоии занон дар даврони қадим ва асримиёнагӣ, зимнан, барои шиноختи дурусти омилҳои эҳёкунанда ва таҳкимбахшандаи мақому манзалати баланди занон дар замони муосир заминаи мусоидро фароҳам меорад. Таълимоти машшоияи шарқӣ доир ба мақоми иҷтимоии зан аз сарчашмаҳои гуногун маншаъ гирифтааст, ки муҳимтарининашон инҳоянд: якум, афкори динӣ-фалсафии эронӣ-бостонӣ (мифологияи Эрони Бостон, таълимоти зардуштия, монавия, маздакия); дуюм, фалсафи Юнони Қадим; сеюм, таълимоти исломӣ.

Махсусан, дар ин қисмати диссертатсия таваҷҷуҳи асосӣ ба таълимоти зардуштия оиди зан дода шудааст. Диссертант қайд менамояд, ки дар китоби Бундаҳиш, боби 15 гуфта шудааст: «Онгоҳ Ахурамаздо равонро, ки пеш аз пайкар офарида буд, дар колбади Мошиё ва Мошиёна бидамид ва онон зинда гаштанд. Пас, ба онон гуфт: «Шумо падар ва модари мардуми ҷаҳон хастед! Шуморо поку комил биофаридам. Ҳар ду андеша ва гуфтор ва кирдори нек ба кор бандед ва девонро парастид макунед!». Пас, Мошиё ва Мошиёна аз ҷои худ ба ҳаракат омаданд ва худро шустушӯ карданд ва нахустин сухане, ки бар забон ронданд, ин буд: «Ахурамаздо ягона аст. ӯ офаринандаи моҳу

хуршед, ситорагон, осмон, обу хок ва гиёхону чондорон аст». Аз ин ривоят метавон натиҷа гирифт, ки дар таълимоти дини маздоясной, ки ақоиди зардуштиён аз он маншаъ гирифтааст, зану мард ҳар ду аз як реша маншаъ гирифта, бо ҳам аз замин сар бармедоранд ва яқсон рушд мекунад ва Ахурамаздо бо онҳо яқсон ва бо як забон сухан меронад ва як дастур барояшон муқаррар менамояд. Он ду пас аз иқрор ба ягонагии Ахурамаздо нахустин сухане, ки ба забон меронанд, ин аст: «Ҳар яке аз мо бояд хушнудӣ ва дилгармӣ ва муҳаббат ва дӯстии дигареро фароҳам кунад». Аз ин гуфтор бармеояд, ки дар дини зардуштӣ ҳеҷ як аз зан ва мардро бар якдигар бартарӣ ва имтиёз нест ва он ду аз назари офаринишу хилкат яқсон ва баробаранд. Шахсияти зан на танҳо дар оғози ҷаҳон, балки дар поёни ҷаҳон низ бо мард ҳамвазну баробар аст (с. 15-52).

Зербоби дуюми боби якум, ки «**Таҳаввули тасаввурот дар бораи моҳияти зан дар фалсафаи Юнони Қадим**» ушвон гирифтааст, масъалаи мақоми зан дар таълимоти фалсафии юнониёни қадим мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар Юнони Қадим пеш аз пайдоиши фалсафа мифология ҳамчун шакли ҷаҳонбинӣ ҳукмрон буд, ки мавзӯи асосии онро на шахсияти инсон, балки асрори олам ва падидаву ҳодисаҳои табиӣ ташкил меод. Нахустин файласуф, ки мавзӯи инсонро ба фалсафа ворид намудааст, Пифагор ҳисобида мешавад. Мувофиқи андешаи Пифагор фарҳангро қонунҳои ҳамроҳӣ мекунад, ки дар ҷомеа ҳукм меронанд ва ҳама ба он итоат мекунад, дар ҳоле ки дар муҳити табиӣ муносибатҳо ҳеҷ гуна меъёре надоранд ва нақшу ҷойгоҳи ҳар як чиз аз кудрату тавоноии он вобаста мебошад.

Диссертант дар диссертатсияи худ қайд менамояд, ки ҷомеаи Юнони Қадим аз фемианизм дур буд ва дар он низоми патриархат (мардсолорӣ, падаршоҳӣ) ҳукм меронд. Мардон ба қонун ҳамчун ба одамони дуҷумдараҷа ва василаи тавлиди насл муносибат мекарданд. То ҳатто, аз Фалес иқтибос низ оварда шудааст (с. 53-67).

Дар зербоби сеюми боби якум - **“Таъсири ислом ба фалсафаи машшоия доир ба мақоми иҷтимоии зан”**, масоили марбут ба мақоми иҷтимоии зан дар сарчашмаҳои дини ислом ва таъсири он ба таълимоти машшоиёни шарқӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Маллиф қайд менамояд, ки яке аз сарчашмаҳои муҳимми таълимоти намояндагони мактаби фалсафии машшоияи шарқӣ ва умуман ҳамаи мутафаккирони асримиёнагии тоҷику форс дар бораи зан, ҳуқуқу вазифаҳо ва ҷойгоҳи иҷтимоии ӯ, дар баробари афкори динӣ-фалсафии бостонии Эрон ва Юнони Қадим, таълимоти Қуръону аҳодиси набавӣ ва сарчашмаҳои дигари шариати исломӣ низ мебошад.

Ҳамчунин дар диссертатсия омадааст, ки аз таҳқиқи таълимоти Қуръону аҳодиси набавӣ ва осори фақеҳони мазҳаби ҳанафӣ чунин натиҷа гирифтани мумкин аст, ки Худованд дар се арса занро мавриди иқрому эҳтиром қарор додааст: якум, дар арсаи инсонӣ: зан ба мисли мард инсонӣ ғармӣ ва мавриди эҳтиром аст; дуюм, дар арсаи иҷтимоӣ: зан мисли мард метавонад аз ғаҳвора то ғӯр илм ҷӯяд ва ба тадрис машғул шавад; сеюм, дар арсаи ҳуқуқӣ: зан болиғ мисли марди болиғ ҳаққи моликият ва тасарруфи комил дар амволи худ мебошад (с. 68-84).

Боби дуюми диссертатсия **“Мақоми зан дар фалсафаи машшоияи шарқӣ”** номгузорӣ шудааст. Дар зербоби аввали боби дуум – **“Хусусияти инсонмехваронаи таълимоти Форобӣ дар бораи зан ва мақоми ӯ”** таъкид менамояд, ки бештари мутафаккирони мусулмон дар таҳлилу таҳқиқи масоили марбут ба мақому ҳуқуқ ва озодиҳои зан ва тафовуту монандии зану мард бештар ба таълимоти файласуфони юнонӣ, ба вижа Афлотун ва Арасту таъҷ мекунанд. Аз ҷумла, Форобӣ бо пайравӣ аз ҳикмати Афлотун шахсияти занро аз мавқеи инсонмадорӣ ва фазилатмехварӣ тавсиф намуда, омили ҷинсиятро дар таъйини мақом ва нақши иҷтимоии зан рад мекунад.

Форобӣ бештари баҳсҳои худро дар бораи ҷойгоҳи занон дар ҷаҳорҷӯбаи таълимоташ оид ба «мадинаи фозила» матраҳ кардааст. Вай дар

пайравӣ ба андешаи сиёсии Арасту ва дигар файласуфони юнонӣ, низоми сиёсии чадидеро поягузорӣ карда, зимнан, дар бораи ҳукуки роҳбарон, хидматгорон, занон ва гурӯҳҳои дигари афроди тобеи ин низом изҳори ақида намудааст. Тафовути асосии андешаи сиёсии Форобӣ аз афкори сиёсии Арасту дар он аст, ки низоми сиёсии Арасту – як низоми мардсолорӣ (патриархалӣ) мебошад, яъне дар он зимони умури тамоми соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ дар дасти мардон қарор дорад, аммо “мадинаи фозила”-и Форобӣ бар асоси ҳамкориҳои якҷояи сиёсӣ иҷтимоӣ ва динии мардону занон таъсис ёфта, мақсад аз ҳамкориҳо касби фазилат, таҳкиму тақмили қобилияти тавоноҳои инсон ҳамчун махлуқи иҷтимоӣ мебошад (с.85-97).

Зербоби дуюми боби дуюми диссертатсия **“Вазифаҳои иҷтимоии зан дар фалсафаи Ибни Сино ва Насириддини Тӯсӣ”** ном дорад. Ба андешаи Ибни Сино, ҳар як фард танҳо дар сурати пайвастану муттаҳид шудан бо гурӯҳ ё ҷамоати ҳамнавьони худ (ба истилоҳи имрӯза танҳо тавассути иҷтимоишавӣ) ба ҳаёти фараҳмандона ва хайру саодат ноил шуда метавонад. Ибни Сино шакли ибтидоӣ ва содатарини чунин ниҳод ё иттиҳодияи ҷамъиятиро хона (оила) меномад. Таҳлили андешаҳои ба ин масъала дахлдори мутафаккир нишон медиҳад, ки ӯ пайдоиш ва ташаккули оиларо бо зарурати ба даст овардани воситаҳои зиндагӣ, инчунин, нигоҳ доштан ва идома додани насли башар вобаста медонад. Мутафаккир дар оила, аввалан, ячейкаи иқтисодии таъмини воситаҳои зиндагӣ, дувум, усули истехсоли бевоситаи ҳаёт (тавлиди фарзандон)-ро мебинад, ки ба воситаи он инсоният боқӣ мемонад ва ҳаёти ҷомеаи инсонӣ аз насл ба насл идома меёбад.

Ҳамчунин, диссертант дар диссертатсияи худ аз таълифоти мутафаккирон иқтибосҳои зиёд оварда, масъалаи иҷтимоии зан, мавқеи ӯ дар оиларо баррасӣ намудааст (с.98-115).

Зербоби сеюми боби дуюми диссертатсия **“Инъикоси дидгоҳҳои анъанавӣ дар бораи зан дар таълимоти машшоиёни шарқӣ ва таъсири он ба ташаккули муносибатҳои гендерӣ дар ҷомеаи тоҷик”** ном дорад ва

дар он як навъ таъсири назирӣ муносибатҳои гендерӣ кунуни ҷомеаи тоҷик аз дидгоҳҳои мутафаккирони гузашта, хусусан машшоиёни шарқӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Аз ҷумла, таъкид шудааст, ки хусусияти анъанаҳои фарҳангии халқи тоҷик дар он аст, ки он ба ташаккули мафҳумҳои муносири гендерӣ, яъне тасаввурот дар бораи ҷойгоҳ ва нақши мардон ва занон дар ҷомеа, дар бораи сифатҳои мардонагӣ ва ғайра таъсири назаррас мерасонанд. Дар умум анъанаҳои фарҳангии тоҷиконро берун аз матни фалсафai асримиёнагии форсу-тоҷик, ва хусусан берун аз матни таълимоти машшоиёи шарқӣ, ки ҷавҳари ратсионалии фалсафai асримиёнагии тоҷику форс мебошад, тасаввур кардан мумкин нест.

Мақтабҳои фалсафai асримиёнагии тоҷик, новобаста аз гуногунии усулу равишҳои таҳқиқ ва ихтилофҳои ғоявии худ, нисбат ба заш ҳам дидгоҳ мусбат ва ҳам манфӣ дошанд. Аз ҷумла, дар таълимоти машшоиёни шарқӣ (Фаробӣ, Ибни Сино, Насируддини Тӯсӣ дидгоҳҳои мусбату манфии хоси фалсафai юнонӣ ва таълимоти дишҳои зардуштию исломӣ, ки муҳимтарин сарчашмаҳои ғоявии ин мактаби ақлгарои фалсафai асримиёнагии тоҷик буданд, хеле равшан ифода ёфтаанд. Намояндагони машшоиёи шарқӣ дар баробари масоили фалсафai назарӣ боз дар пайи эҷоди низоми ҳикмати амалӣ, яъне коркарди таълимоте буданд, ки ҳадафаш танзими ахлоқии муносибатҳои мутақобилаи инсонӣ, тарғиби фазилатҳои ахлоқӣ ва шишон додани роҳҳои дастбӣ ба саодати комили инфиродӣ ва иҷтимоӣ буд. Дар ин замина, дидгоҳҳои мусбату манфии машшоиёни шарқӣ ба мақому нақши занон дар ҳикмати амалии низоми фалсафии машшоиёи шарқӣ, яъне дар таълимоти онҳо дар бораи ахлоқ, тадбири манзил ва сиёсат баён гардида, дар марҳилаҳои гуногуни таърих баъзе аз ҳокимони маҳалии Эрон ва Осиёи Миёна аз ҳикмати амалии онҳо пайравӣ кардаанд (с.116-128).

Тамоми бобҳои зербобҳои диссертатсия аз он шаҳодат медиҳанд, ки муаллифи он дар давраи ҷамъоварӣ ва таҳқиқи мавзӯи илмӣ таҷрибаи хуби корӣ касб намуда, бо услуби таҳқиқ, коркард ва таҳлили маводу сарчашмаҳо

аз назари илмӣ таҷрибаи кофӣ андӯхтааст. Иқтибосҳои зиёд, муқоисаву таҳлили афкори мутафаккирони даври замонҳои гуногун гувоҳи онанд, ки муҳаққиқ мавзӯи илмии худро аз мавқеи илмӣ ва таърихӣ омода намудааст.

Дар хотимаи диссертатсия натиҷаву хулосаҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда оварда шудааст, ки қобили дастгирӣ мебошад. Ин нуқтаро тасдиқ мекунем, ки мазмуну муҳтавои диссертатсияи мазкур бо фишурдаи (афтореферати) он ҳамоҳанг ва мувофиқ аст.

Дар маҷмӯъ ба рисолаи диссертатсионии Амирбекова Иқлима Ҷаборовна баҳои мусбат дода, ҳамин нуқтаро ёдовар мешавем, ки он ба мисли дигар корҳои илмӣ аз камбудихо ва нуқсонҳои ҷудогона ҳолӣ намебошад ва мо онро дар сатрҳои зерин ишора мекунем:

1. Дар диссертатсия муаллиф дар боби заминаҳои ғоявӣ ва иҷтимоии тадқиқот бештар таваҷҷӯҳ зоҳир намуда, аммо ба таълимоти машшоиёни шарқӣ дар бораи зан нисбатан маҳдуд тадқиқот намудааст.

2. Дар саҳифаи 17-и рисола аз осори фалсафӣ – ахлокии тоисломии форс-тоҷик ёдовар гардида аз сарчашмаи “Дар бораи паймони қадҳудой” ва “Нахиши қизи гетӣ” сарчашмаи арзишманду муҳими тоисломии мардуми тоҷику форс, ки бевосита андар боби нақш ва мақоми занону мардони ориёӣ мебошад, рӯҷӯъ нашудааст.

3. Дар боби 1, зербоби 1, сархати 1, саҳифаи 15 омадааст: “Дар бисёр маврид занро ҳамчун воситаи хушҳолӣ ва хушгузаронӣ медонистанд”, ки ба ҷойи мафҳуми “хушгузаронӣ” калимаи шевою маъмули “вактхушӣ” истифода мешуд, ҷолиб мебуд.

4. Дар рисола хатоҳои техникӣ ва истифодаи нодурусти ибораву калимаҳо ба ҷашм мерасад.

Бо вучуди ин, тамоми эроду камбудихои номбурда ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши илмии диссертатсияро кам намекунад ва диссертатсияи **Амирбекова Иқлима Ҷаборовна** дар мавзӯи «Таълимоти машшоиёи шарқӣ дар бораи зан» кори илмӣ-таҳқиқотии ба анҷомрасида аст. Мо чунин мешуморем, ки

рисолаи диссертациони **Амирбекова Иқлима Ҷаборовна** дар мавзӯи “Гаълимоти машшоияи шарқӣ дар бораи зан” ба талаботи пешбиниамудай бандҳои дахлдори “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмӣ, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи кафедраи фалсафа ва фарҳангшиносии ДДОТ ба номи С. Айни 20-уми феврالی соли 2023, суратҷаласаи №8 муҳокима карда шудааст.

Тақриз аз ҷониби номзади илмӣ фалсафа, дотсенти кафедраи фалсафа ва фарҳангшиносии ДДОТ ба номи С. Айни Бердиев Шохназар Пирназарович омода карда шудааст.

Дар ҷаласаи 21 нафар омӯзгорон иштирок доштанд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарafdор» - 21 нафар, «муқобил» - нест, «бетараф» - нест.

Раиси ҷаласа:

номзади илмӣ фалсафа,
мудири кафедраи фалсафа ва
фарҳангшиносии ДДОТ ба номи С. Айни

Омодасози лоиҳаи тақриз: н.и.ф., дотсент

Саидова Г. З.

Бердиев Ш.П.

Имзои н.и.ф., дотсентон Саидова Г.З. ва
Бердиев Ш.П.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДДОТ ба номи С.Айни

Мустафозода А.
22.02.2023

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 121.

Тел.: +992 93 500 85 47